

Ei 'deseiximent'

Fa unes setmanes que, en aquest mateix hebdomadari (núm. 1.603), va publicar-se un article a propòsit de "Les classes socials al segle XIV", en el qual es parlava del dret de **deseiximent**. Aquesta paraula, com la institució o institucions a què es referia, han passat a la història.

Si deseixir equival a desfer-se, abandonar, desprendre's de quelcom, deseiximent—com deia l'articulista—fou l'emancipació del vassall, noble o plebeu, del seu senyor natural, retornant-li el que d'ell havia rebut o el que posseïa per la seva gràcia. A Castella solia dir-se'n desnaturalment, paraula també, des de fa segles, passada a millor vida.

No obstant, no s'acabava ací la significació del mot. En tenia una altra de semblant i, a la vegada, de més típica; una significació molt poc coneguda i de la qual, en exhumar coses de l'any de la picor, ve bé d'escriure'n quatre borralls de lletra.

Una accepció molt curiosa

Deseiximent, en qualsevol de les seves accepcions, era rompuda, renyina, però, en l'altre sentit al qual al·ludíem, volia dir una rompuda formal, mitjançant carta de duel o d'amenaça. Ací i durant la baixa Edat Mitjana, la persona de l'alta o baixa noblesa que havia rebut un greuge, podia venjar-lo, amb tal de que el seu determini el donés a conèixer a qui li havia inferit la injúria o el dany, i sempre amb el retorn del què l'ofès hagués pogut obtenir de l'ofensor. Sense aquesta advertència prèvia i a cursar per escrit, la venjança hauria equivalgut a traïció o **bauci**.

Les vindictes privades provenien de l'antigor més remota i encara avui, no han acabat de bandejar-se entre l'estament rural a la Sicília i a la Sardenya. Per la mateixa causa no sorprèn pas que en una societat feudal amb tants de reis com senyors, alguns maldessin per fer-se la justícia per la seva pròpia mà, desoïnt les censures de l'Església. I, tampoc, que un semblant contrafur fos objecte d'alguna reglamentació per part de les Lleis, amb el bon intent de limitar-lo i d'extingir-lo. Els precedents serien nombrosos. Jaume II, a les Corts de Barcelona de l'any 1291, disposà que "algun cavaller o home de paratge no puxa fer mal a algú sens acuydament e encara que haja spay de cinc dies, e que en açó sie observada la carta de pau e de la treva". Alfons III (de la casa de Barcelona) no va tenir-ne prou. A l'any 1332 ordenà que la carta de deseiximent havia de presentar-se a l'ofensor mitjançant escriptura pública. I Pere III (també de Barcelona), el dia 28 d'octubre de 1345, per decret signat a Perpinyà, i el dia 10 de desembre de 1360, en pragmàtica dirigida al veguer de Bages i del Bergadà i al batlle de Manresa, prohibí cap greuge a l'ofensor, als seus parents o als seus amics, mentre no es certificà en instrument públic i amb notificació personal de que l'ofès volia prendre's la vindicta, la qual mai no podria assumir-la abans dels deu dies següents. I que, qui desoï l'ordre reial, fos tingut i punit "ipso facto, pro baustore et proditore" (com traïdor). En aquest termini era possible de resguardar-se del perill imminent i de recórrer a la justícia per dirimir l'ofensa, amb la prèvia reparació del dany que hagués pogut causar-se.

No és pas gaire fàcil de que el nostre admirable Pare

Nolasc que, com ningú, coneix la part més vella del nostre arxiu notarial, hagi tingut l'avinentsa de llegir-hi alguna escriptura de notificació de deseiximent. En aquests verals l'estament nobiliari no hi tenia pas llúida representació i, per altra part i pel que hem sentit dir, aquelles escriptures no abunden massa. D'una sí que en tenim notícia, encara que no d'Olot, i encara que, per ésser anterior al manament d'Alfons III, no hagués estat autoritzada per cap Notari. Es tracta de quelcom insòlit i, pel mateix, quasi inversemblant. Com que és una carta de deseiximent... al bisbe de Girona, Bernat de Vilamarí, pels "greuges et desamors" que havia causat al comte d'Empúries.

Un deseiximent excepcional

Aquell prelat va regir la nostra diòcesi de l'any 1292 al 1312. Cabalment, la mort el sorprengué a Viena del Ròdan on s'havia traslladat no feia gaire, per tal d'assistir al Concili Ecumènic que, per aquells dies, va celebrar-se a la dita ciutat. El nostre bisbe era un ardit defensor dels Templaris i, tan convençut estava de llur innocència, almenys pel que es referia a Catalunya, que va atrevir-se desoïr un manament del rei (Jaume II), pel qual li ordenava de fer-se càrrec de llurs possessions. Al Concili s'havia de parlar de l'ordre del Temple, tan perseguida a França, i, amb tot i trobar-se el bisbe vell i malalt (**jam canus et corpore non sanus**, segons diu la llegenda del seu sepulcre), no vacilà gens de posar-se en camí, per donar testimoni davant del món, de la seva convicció més lleial i sincera.

Però, anem al gra. Bernat de Vilamarí havia tingut greus diferències amb Ponç Hug, comte d'Empúries, relacionades amb els drets senyorials sobre La Bisbal i Bàscara, que pertanyien a la Mitra. No era el primer bisbe de Girona que havia de reivindicar-los, ni fou el darrer en sostenir-los, encara que ell tingué el goig d'obtenir un privilegi reial pel qual se li confirmava la possessió de les dues viles, amb mer i mixte imperi.

La decisió del rei omplí d'enuig al comte. I en tanta de manera que, per venjar-se'n, un dels seus—Bernat Amat de Cardona—, tingué la gosadia de trametre una carta de deseiximent "al molt honorable et honrat En Bernat, per la gràcia de Déu bisbe de Gerona", fent-li saber que els greuges fets al comte, els prenia per fets a ell, pel qual "mal et greu que a nos és, ens desexim de vós et de les vostres coses per raó del Senyor Comte, que del mal que us faessem a vós et a res del vostre, per tenguts no us en siam. Item, fem saver-vos que us retem les treutes, les quals ne havíem dades al noble et car frare nostre l'ardiacha de Barcelona ne al sagristà de Gerona, per raó de vós, jassia que us havem tramesa carta ja de deseximent. Dat. Roda, divenres vespre de Sent Tomàs en l'an que contem M. et CCXCVII".

Difícilment Amat de Cardona podia queixar-se de no res, ni causar cap dany al venerable prelat, encara que ell va creure preferible d'evitar qualsevol incident i d'absentar-se de la seva església, no sense nomenar dos vicaris generals a més del que ja tenia; el P. Miquel, dominic, i el P. Pere de Palou, franciscà. Però és de creure que la bravata i la insolència del deseixit no havien de mantenir-se, quan Bernat de Vilamarí, passats ben pocs anys, transigia per concòrdia unes exigències reials a propòsit dels qui havien de sortir a sometent, i quan, amb el rei, signava un decret contra els infractors de la pau i treva. Demés, el dia 2 de març de 1304, el comte d'Empúries amb el seu fill Huguet va cedir a la Mitra el domini de la vila d'Ullà, ja possiblement en litigi amb els drets senyorials de La Bisbal i Bàscara.

Una tal carta, transcrita per l'infatigable Villanueva amb moltíssimes dades de pujat interès per conèixer la història de les esglésies catalanes (tom 15, p. 192), és